

**“SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ COĞRAFYA
ALANINA İLİŞKİN ÖZ YETERLİK İNANCI” ÖLÇEĞİNİN
GELİŞTİRİLMESİ:
GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI**

DEVELOPING AN SELF-EFFICACY SCALE OF GEOGRAPHY FOR PRE-
SERVICE TEACHERS OF SOCIAL SCIENCES: IT'S VALIDITY AND
RELIABILITY

Cemile Karadeniz

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi
Bölümü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Kurupelit /Samsun
cemilebk@omu.edu.tr*

Özet:

Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarının coğrafya alanında sahip oldukları yeterlik düzeylerini ölçebilecek bir araç geliştirilmesi amaçlanmıştır. 184 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada 19 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Testi yarılama yöntemiyle yapılan güvenirlik çalışmasında $r=.79$ olarak bulunmuştur. Geçerlik çalışmasında faktör analizi yapılmış 3 alt boyut görülmüştür. Alt boyutlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Abstract :

The aim of this study is to develop a scale to measure the level of self-efficacy for geography of pre-service teachers of social sciences. This study, a scale of 19 items has been developed for 184 university students. Split half Coefficient is .79. A factor analyse has been used in check the variety of the scale and three sub dimensions have been deleted. There is a significant correlation between the sub dimensions.

*Key words: self-efficacy, self-efficacy for geography, scale of self- efficacy, development of a scale
Anahtar kelimeler: öz yeterlik, coğrafya alanında öz yeterlik, öz yeterlik ölçeği, ölçek geliştirme*

GİRİŞ

Öz yeterlik (self efficacy) inancı Bandura'nın (1977-94) sosyal öğrenme kuramının merkezini oluşturan kavramlardan biri olup "bireylerin belli bir performansı gösterebilmek ve olası durumlar ile başa çıkabilmek için

gerekli eylemleri ne kadar iyi yapabildiklerine ilişkin bireysel yargılarıdır". Öğretmen öz yeterlik inancı, Atıcı (2000) ve Bandura (1977) tarafından öğretmenlerin öğretme işlevini başarılı bir şekilde yerine getirebilmek ve belirli ürünlere erişmek

için gerekli davranışları düzenleme ve uygulama konusunda yeteneklerine inanışları olarak tanımlanmaktadır.

İnsanların sahip olduğu inançların davranışlarını , motivasyonunu ve sonuçta da başarı veya başarısızlıklarını etkilediği Bandura (1977,1993) ve Enochs, Riggs'in (1990) araştırmaları sonucunda belirlenmiştir. Gibson ve Dembo (1984) bireylerin belirli etkinlikleri yapamayacaklarına inanmaları durumunda, gerekli olan davranışı ya hiç yapmayacaklarını ya da o davranışı gerçekleştirse bile bunda ısrarcı olmayacaklarını belirtmektedir. Pajares (1997) öz yeterlik inancı için dışarıdan kaynaklanan zorluklar karşısında ısrarımız olduğunu ve bizim heyecanımızı etkileyen sesimiz olduğunu belirtmektedir. Kısaca, öz yeterlik teorisi, motivasyon düşüncesinde geçerli genel bir temadır (Henson;2002).

Lewitt (2001), öğretmenlerin öğretme ve öğrenmeyle ilgili sahip oldukları inançların bir tutum geliştirmelerini sağladığını ve onların davranışları üzerinde de önemli etkileri olduğunu belirtmektedir. Öğrenci başarısı ile öğretmen özellikleri arasında ilişki bulunduğu kabul edilmektedir. Ashton (1984), öğrenci başarısının en çok, öğretmen özelliklerinden öz yeterlik inancı ile tutarlı bir ilişki gösterdiğini belirtmektedir. Schmitz'in (2000) öğretmenlere yönelik yaptığı araştırmada öz yeterlik inançları yüksek olan öğretmenlerin, mesleklerine daha çok yönelen ve memnuniyetleri yüksek olan öğretmenler oldukları belirlenmiştir. Aynı zamanda yüksek öz yeterlik inancına sahip olan öğretmenlerin, öğretime yönelik çaba, hedef ve isteklerinin daha çok arttığı ileri sürülmektedir (Tschannen-Moran ve Hoy; 2001, Özkan vd.; 2002). Ayrıca zaman kullanımı ve sınıf yönetiminde kullanılan yöntemlerin de öğretmenlerin

öz yeterlik inançları ile ilişkili olduğu belirlenmiştir (Gibson, Dembo; 1984, Saklofske, Michayluk; 1988).

Çalışmada öz yeterlik ele alınmıştır. Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programının hedeflerinden biri de sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya alanına yönelik özyeterlik inancı oluşturmalarıdır. Böyle bir hedefin gerçekleşip gerçekleşmediğinin ölçülmesi ve eksikliklerin saptanabilmesi, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öz yeterliklerinin araştırılabilmesi için öncelikle bu çalışmada coğrafya alanına yönelik öz yeterlik inanç ölçeği hazırlanmıştır.

Öz yeterlik üzerine araştırmalar son yıllarda (Pajares,1996) gelişme gösterirken, öğretmen yeterliği çalışmaları 20 yıldır yapılmaktadır. Literatür incelendiğinde, öğretmen yeterliliği (teacher efficacy) alanında en çok kabul gören ölçeğin Gibson ve Dembo'nun 1984 yılında geliştirdiği ölçek olduğu söylenebilir (Henson, 2002). Türkiye'de ise Savran (2001), Bıkmaz (2002), Özkan vd.(2002), Gerçek vd.(2004), Yılmaz (2004), Hazı (2004), Morgil (2004), Umay (2002) tarafından yapılan öz yeterlik çalışmaları fen ve matematik alanlarında öğretmen adayları veya öğretmenler üzerinde olmaktadır. Yapılan bu çalışma ile sosyal bilimlerden coğrafya alanında fark edilen bir eksikliğin giderilmesi düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya alanında öz yeterlik inançlarını belirleyen bir ölçek geliştirmektir.

2.YÖNTEM

2.1.Evren ve Örneklem

Ölçeğin evrenini Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Amasya Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalında 2004-2005 öğretim yılında öğrenim gören 232 öğrenci oluşturmaktadır. Ölçeğin örneklemini anketi cevaplayan 184 öğrenci oluşturmaktadır.

2.2.Ölçek Formunun Geliştirilmesi:

İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği öğrencilerinin coğrafyaya yönelik inançlarını ölçmede kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracını geliştirmek amacıyla öncelikle konu ile ilgili ölçekler gözden geçirilmiş ve öğrencilerden elde edilen görüşlerle 42 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan madde havuzundaki bu maddelerin coğrafya alanında öz yeterlikleri ifade edip etmediği 26 kişilik bir öğrenci grubuna sorulmuş ve grubun %25' i tarafından ifade etmediği düşünülen maddeler elenerek ve madde sayısı 34'e düşürülmüştür. Bu ön çalışma sonucunda elde edilen liste Coğrafya, Coğrafya Eğitimi ve Eğitim Bilimleri alanlarında uzman görüşlerine sunulmuştur. Uzmanlardan maddelerin coğrafya alanına ilişkin öz yeterlik inançlarını yansıtıp yansıtmadığı konusundaki görüşleri alınarak bu görüşler doğrultusunda 4 madde daha elenerek madde sayısı 30'a düşmüştür. Uygulanmadan önce öneriler doğrultusunda dil ve kapsam açısından düzeltilerek yeniden yazılan tutum cümleleri coğrafya öğretimine yönelik öz yeterlik inancının davranışsal, bilişsel ve duyuşsal öğeleri dikkate

alınarak değerlendirilmiştir. Seçilen maddeler üzerinde yapılan görüşmeler sonunda, maddelerin coğrafya alanına ilişkin genel öz yeterlik inançlarını yansıttığı belirlenmiştir.

Hazırlık aşamasında ifadelerin olumlu veya olumsuz olmalarına ve yukarıda belirtilen bileşenlere eşit dağılımlarına dikkat edilmiştir. Hazırlanan 30 madde cevaplayıcıda bir tepki oluşumunu engelleyecek şekilde olumlu ve olumsuz sıralamaları dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarına uygulanan 30 maddelik ölçeğin madde toplam puan korelasyonuna bakılmıştır. Madde toplam puan korelasyonu .30'un altında olan maddeler elenerek 19 maddeden oluşan bir ölçek hazırlanmıştır.

Öğretmen adayı öğrencilerin öz yeterlik inancı ifadelerine katılıp katılmadıkları; her zaman, genellikle, bazen, nadiren ve hiçbir zaman şeklinde belirtilen 5'li likert tipi dereceleme ölçeği ile ölçülmüştür. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik çalışması 184 kişilik bir grupta gerçekleştirilmiştir.

Coğrafya alanına ilişkin öz yeterlik inancı ölçeği, 19 maddeden oluşmaktadır. Buna göre hazırlanan bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 95, en düşük puan ise 19'dur. Puanın yüksek olması, öğretmen adayının kendisini "coğrafya alanında yeterli" olarak algıladığı biçiminde değerlendirilmektedir.

3. BULGULAR

Bu bölümde ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarına ilişkin olarak elde edilen bulgularına ve yorumlarına yer verilmiştir.

3.1.Güvenirlikle İlgili Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde güvenilirlik çalışması için elde edilmiş olan 19 maddelik envanterde, her bir maddenin öz yeterlik inancı bakımından öğretmen adaylarının algılarını belirlemek üzere madde toplam puanları arasındaki korelasyona bakılmıştır. Elde edilen sayısal değerler Tablo 1’de verilmiştir.

Ölçeğin güvenilirliği, Cronbach Alpha İç Tutarlık ve test yarılama olmak üzere 2 yöntemle hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığını belirlemek amacıyla hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı .80 olarak bulunmuştur.

Coğrafya alanına ilişkin öz yeterlik ölçeğinin test yarılama yöntemiyle elde edilen güvenilirlik katsayısı .79 olarak belirlenmiştir (birinci yarı için $r = .63$, ikinci yarı için $r = .78$ ’dir).

3.2.Geçerlik Çalışması İle İlgili Bulgular

Coğrafya alanında öz yeterlik inancı ölçeğinin maddelerinin yapı geçerliliğini ve çok boyutlu olup olmadığını anlamak için faktör analizi yapılmıştır.

Ölçme aracının yapı geçerliliğini, başka bir deyişle tek bir yapıyı (kavramı)ölçüp ölçmediğini test etmek için, bir faktör analizi tekniği olan “temel bileşenler analizi” (principal component analysis) uygulanmıştır. Daha sonra ise temel bileşenlerine göre Varimax dik

döndürme tekniği kullanılmıştır. Yapı geçerliği, ölçülen özelliğin ne olduğu ile ilgili olup değişken azaltma ve anlamlı kavramsal yapılara ulaşmayı amaçlayan faktör analizi yapı geçerliğini incelemede en güçlü ve uygulamada en yaygın yöntemdir. Aynı niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmenin çok daha az sayıda faktörle yapılmasına olanak verir. Faktör analizi uygulamaları, içinde yer alan çok değişkenli bir istatistik (Büyüköztürk,Ş. 1997;1-3, 2005;124) olduğu için tercih edilmiştir.

Faktör analizi sonuçlarının değerlendirilmesinde, ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerlerinin 0.45 ve daha yüksek olması önerilmekle birlikte, 0.30 üzerindeki maddelerin de ölçekte yer alabildiğine rastlanmaktadır. Bu çalışmada bir maddenin ölçekte yer almasına karar verirken, birinci faktördeki yük değerinin 0.30 ve daha yüksek olması ölçüsü temel alınmıştır. Ayrıca yük değeri ile diğer faktörlerden aldığı yük değerinin farkının .10 ve daha yüksek olmasına dikkat edilmiştir. Bu şekilde birinci faktörde yüksek yük değeri veren bir maddenin, ikinci faktörde bu düzeyde bir yük değerine sahip olması engellenebilmiş ve sonuçta tek faktörde açıklanan varyans miktarında da bir artış sağlanabilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda 19 maddenin önemli faktör sayısı öz değer ölçütüne göre üç olarak tanımlanmıştır. Faktör sonuçları Tablo:1’de Coğrafya Alanında Öz Yeterlik Ölçeği maddeleri ile birlikte verilmiştir.

Tablo:1 Ölçeğin madde toplam korelasyonları, faktör yükleri ve alfa katsayıları

Madde	Madde Toplam Korelasyonları	Faktör yükleri		
		1	2	3
12. Coğrafya bilgilerimi başkalarına iyi bir şekilde öğretebilirim.	,57	,59		
15.Coğrafya bilgilerim sayesinde coğrafi öngörude(tahminlerde) bulunabilirim.	,59	,54		
21.Coğrafya bilgilerimle çevremi sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan değerlendirebilirim.	,58	,65		
22.Coğrafya bilgilerini haritalar üzerinde gösterebilirim.	,55	,74		
23. Coğrafyayla ilgili yeni bir durumla karşılaştığımda nasıl davranmam gerektiğini bilirim.	,53	,70		
26.Coğrafi bakış açısına yeterince sahip olduğumu düşünüyorum.	,42	,60		
28.Coğrafya konularına yönelik grafik ve tabloları yorumlayabilirim.	,59	,73		
30.Coğrafya bilgimi günlük yaşamımda etkin olarak kullanabildiğimi düşünüyorum.	,55	,66		
1.Öğrenimimden sonrası için yeteri kadar coğrafi bilgiyle donanımlı olduğumu düşünüyorum	,54		,63	
3.Coğrafya bilgilerim sayesinde kendimi doğal çevreye daha uyumlu hissediyorum.	,52		,76	
5. Mekansal sorunları coğrafya bilgilerimle algılayabildiğimi düşünüyorum.	,59		,69	
10.Yeterince uğraşırsam her türlü Coğrafi olay veya durumu açıklayabilirim.	,53		,49	
2.Coğrafya kavramlarını tam öğrenemediğimi düşünüyorum.	,20			,83
4.Öğrendiğim Coğrafya kavramlarını hayattaki olaylarla bağdaştıramıyorum.	,28			,59
11. Haritalardaki Coğrafya bilgilerini analiz edemiyorum.	,29			,43
18. Coğrafya alanında bir araştırma yapabileceğimi sanmıyorum.	,40			,62
24. Coğrafya kavramlarını etkili bir şekilde öğretebilecek gerekli yöntemleri bilmiyorum.	,20			,51
25.Coğrafya bilgilerinizi grafik ve tablolar oluşturarak açıklayamam.	,47			,51
29. Coğrafyanın benim için uygun bir uğraş olmadığını düşünüyorum.	,39			,74

Alfa; ,80

Üç önemli faktörün içerdiği maddeler bakımından daha kolay tanımlanabilmesine de olanak sağlayan Varimax dik döndürme sonuçları (Rotated Component Matrix) incelendiğinde, 12.,15.,21., 22., 23., 26., 28. ve 30. maddelerin birinci faktörde, 3.,5.,10. ve 1. maddeler ikinci faktörde ve de 2.,4.,11.,18.,24.,25. ve 29. maddeler üçüncü faktörde daha yüksek yük değerine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo:1 incelendiğinde Coğrafyayı yaşam becerilerine dönüştürebilme adlı faktörde yer alan maddelerin birinci faktörde verdikleri faktör yüklerinin ,54

ve üzeri, madde toplam korelasyonlarının da ,42 ile ,59 arasında olduğu görülmektedir. Yeterlik algısı adı verilen ikinci faktörde yer alan maddelerin, madde toplam korelasyonları incelendiğinde, korelasyon katsayılarının ,52 ile ,59 arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca, maddelerin bu faktördeki yük dağılımları da ,49 ile ,76 arasında değişmektedir. Coğrafya alanındaki davranışlarda farkındalık adı verilen üçüncü faktörde yer alan maddelerin, madde toplam korelasyonları ,20 ile ,47 arasında, maddelerin faktör yük dağılımı ise ,43 ile ,83 arasında değişmektedir.

Üç faktörden oluşan coğrafya alanına ilişkin öz yeterlik algısı ölçeği toplam varyansın % 52.535'ini açıklamaktadır. Maddelerle ilgili olarak tanımlanan üç faktörün ortak varyanslarının ise 0.282 ile 0.694 arasında değiştiği gözlenmektedir. Buna göre analizde önemli faktör olarak ortaya çıkan üç faktörün birlikte, maddelerdeki toplam varyansın ve

ölçeğe ilişkin varyansın çoğunluğunu açıkladıkları görülmektedir.

Yapılan faktör analizi sonucunda coğrafya alanına ilişkin öz yeterlik ölçeğinin üç alt boyutta toplandığı görülmüştür. Her bir alt boyuta ait iç güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre: birinci alt boyut α .86, ikinci alt boyut α .76 ve üçüncü alt boyut α .63 değeri göstermektedir.

Tablo:2 Alt Boyutlar Arasındaki Korelasyon

	ALT 1	ALT 2	ALT 3
ALT1 Pearson Correlation	1.000	.666*	.467*
Sig.(2-tailed)	.	.000	.000
N	184	184	184
ALT2 Pearson Correlation	.666*	1.000	.513*
Sig.(2-tailed)	.000	.	.000
N	184	184	184
ALT3 Pearson Correlation	.467*	.513*	1.000
Sig.(2-tailed)	.000	.000	.184
N	184	184	

*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Alt boyutların birbiri arasındaki korelasyon katsayıları Tablo:2'de verilmiştir. Alt boyutlar arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür.

4.Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarının coğrafya alanına ilişkin yeterlik algılarını belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ölçek 19 maddeden meydana gelmiş olup, öğretmen adaylarının kendini değerlendirme biçiminde Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması 184 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Coğrafya alanında Öz yeterlik ölçeğinin güvenirliği, iç tutarlık, test

yarılama yöntemleri ile incelenmiştir. Coğrafya alanına ilişkin öz yeterlik ölçeğinin, iç tutarlılığını belirleyen Cronbach Alpha katsayısı .80 olarak bulunmuştur. Ayrıca test yarılama yöntemiyle iki yarı arasındaki korelasyon katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerliğini belirlemede kapsam geçerliliği birinci derecede önem taşıdığı için envanterin temel boyutlarını ayırmak amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Varimax dik

döndürme yöntemiyle yapılan faktör olduğu ortaya çıkmıştır

Sonuç olarak, Coğrafya alanına ilişkin öz yeterlik ölçeğinin güvenilirliğine ve geçerliğine ilişkin yukarıda belirtilen bulgular, ölçeğin güvenilirliğine ve geçerliğine yeterli

analizi sonucunda, ölçeğin üç faktörlü kanıt sayılabilecek niteliktedir. Şüphesiz bu konuda farklı değişkenler açısından, daha geniş ve farklı örneklem grupları üzerinde çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Ashton,P.T.(1984) Teacher efficacy: A motivational paradigm for effective teacher education, Journal of Teacher Education, 35(5),28-32

Atıcı,M.(2000) İlkokul Öğretmenlerinin Sınıf Yönetiminde Yetkinlik Beklentisi Rolünün

İngiltere ve Türkiye’de seçilen Bir Araştırma Grubu Üzerinde İncelenmesi.
www.yok.gov.tr/egtfak/meral.htm

Büyüköztürk,Ş.(1997)Araştırmaya Yönelik Kaygı Ölçeğinin Geliştirilmesi,Eğitim Yönetimi Dergisi, 3,453-464,1-3

Büyüköztürk,Ş.(2005) Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı,(5.Baskı)Pegem Yayıncılık, Ankara

MEB.(2005) Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri Taslağı
<http://www.oyegm.meb.gov.tr/...>

Bandura,A.(1977)Self Efficacy:TowardA Unifying Theory of Behavioral Change, Psychological Review, 84(2),191-215

Bandura,A.(1993)Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning, Educational Psychologist, 28(2),117-148

Bandura,A.(1994)Self-efficacy,in V.S.Ramachaudran(Ed).Encyclopediaof Human Behavior, (4), 71-81.

Newyork:Acedemic Press Enochs L.G.,Riggs, I.M.(1990)Further Development of an Elementary Scence Teaching Efficacy Belief Instrument: A Preservice Elementary Scale,

School Science and Mathemarics, 90 (8),694-706

Gibson,S.,Dembo,M.H.(1984)Teacher Efficacy: A construct validation, Jurnal of Educational Psychology,76,669-582

Henson Robin K.(2002) From adolescent angst to adulthood:Substantive Implications and Measurement Dilemmas in the Development of Teacher Efficacy Researc, Educational Psychologist,37(3),137-150

Lewitt,K.E. (2001) An Analysis of Elementary Teachers’ Belief Regarding The Teaching and Learning of Science, Science Education, 86(1),1-22

Pajares,F.(1996) Self-efficacy beliefs in acedemic settings, Rewiev of Educational Resarch,66,543-578

Saklofske,D.H.,Michayluk,C.O.Randhawa,B.S.(1988)Teacher efficacy and teaching behaviours. Psychological Reports,63,407-414

Schmitz,G.S.(2000)Zur Sturctur und Dynamik der Selbswirkssamkeitserwartung von Lehrern. Ein protektiver Faktor gegen Belastung und Burnout? Diggitale Dissertation.FU Berlin, <http://darwin.inf.fuberlin.de/2000/29/>

Tschannen-Moran,M.Woolfolk Hoy,A.(2001) Teacher efficacy: Capturing an elusive construct, Teaching and teacher Education,17,783-805

Özkan,Ö.,Tekkaya,C.Çakıroğlu,J.(2002) Fen Bilgisi Aday Öğretmenlerin Fen Kavramlarını Anlama Düzeyleri, Fen Öğretimine Yönelik Tutum ve Öz-yeterlik İnançları, V.Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi, OTTÜ, Ankara
<http://oyegm.meb.gov.tr/yet/index.htm>